

Теофило Антијохијски

Немогуће је тачно одредити време када се родио и место где се родио Теофило. У његовим књигама налазимо да се родио у неком месту не далеко од Еуфрата и Тигра¹. У својој раној младости био је незнабожац, али доцније у зрелом добу прешао је у хришћанство. Он је, читањем и проучавањем пророчких књига, дошао до уверења да је хришћанска вера права и истинска². Историк Јевсевије тврди у својој историји и хроници да је Теофило постао антијохијски епископ после Ероса, за владе цара Марка Аврелија (161—180), и то као шести епископ у Антијохији, почевши од Еводија³. Као шестог епископа антијохијског га означава и Јероним овим речима: »Theophilus sextus Antiochenae ecclesiae episcopus«, ⁴ али на другом месту исти Јероним у својој посланици Алгазији каже: »Theophilus Antiochenae ecclesiae septimus post Petrum apostolum episcopus⁵. Збиља мора нам на први мах изгледати чудновато то што Јероним на једном месту тврди да је Теофило био шести, а на другом месту седми епископ антијохијски. То се ипак објашњава тиме што се у првом случају Јероним повео за Јевсевијем, који рачуна да је први епископ у Антијохији био Еводије, кога је ап. Петар поставио и посветио за епископа⁶. По томе рачуну би заиста Теофило морао бити по реду шести епископ антијохијски. У другом пак случају Јероним је употребио лажни папски каталог, по коме је први епископ у Антијохији био лично сам ап. Петар, те, по том рачуну, Теофило би морао бити не шести него седми по реду епископ антијохијски. Обично се мисли да је постао епископом у Антијохији око 168. год., али има неких научењака који мисле, да је постао епископ у времену од 176—186⁷.

Теофило се одликовао великим радом, ученошћу и дубином свог ума. Он је и као бранилац хришћанства и као противник незнабоштва и јеретика, стекао велику и бесмртну славу: Не-

¹ Θεοφίλου Πρὸς Αὐτολίκον βιβλ. 2 κεφ. 24.

² Ibid. lib. 1. cap. 14.

³ Јевс. ист. црк. књ. 4. гл. 20; Јевс. хрон. издао Schoene у Берлину 1868. том 2 стр. 170.

⁴ Hieron. De viris illustribus cap. 25.

⁵ Hieron. Epistola ad Algasiam cap. 121.

⁶ Јевс. ист. црк. књ. 3 гл. 22.

⁷ L'art de verifier les dates, Paris 1783. p. 240.

могуће је тачно одредити време када је умро Теофило. Јевсевије каже да га је у његовом епископском звању наследио Максим, као седми антијохијски епископ, за владе цара Марка Аврелија¹. Најбоље се види из дела самога Теофила да је ова тврдња Јевсевијева нетачна. Он каже на једном месту да је »Verus« т. ј. Марко Аврелије владао 19 година и 10 дана, а на другом пак месту каже да су цареви римски владали 225 година до смрти Марка Аврелија. Затим на трећем месту помиње Теофило неког хронографа Хривера, који је написао једну хронографију од оснивања Рима до смрти цара Марка Аврелија². По свему горе наведеном се јасно види да је Теофило живео и после смрти Марка Аврелија, јер помиње његову смрт. Он је, вероватно, умро, за владе његова сина Комода, и тада га је тек могао наследити у епископском звању Максим.

Постоји неколико књига које се приписују Теофилу. Од свих тих књига су се сачувале само три, упућене Автолику. Да је ово заиста автентично дело Теофилово, сведоче нам многи старији црквени писци, тако н. пр. Лартанције у почетку 4. века помиње ово као Теофилово дело и цитира га³. Тако исто тврди у својој историји и Јевсевије да је Теофило написао три књиге, упућене Автолику⁴. То исто тврди и Јероним⁵. Генадије, презвитер масалијски, који је живео у 5. веку, каже да је читао три књиге Теофилове, упућене Автолику, које говоре о вери⁶. Тако исто у кодексу бр. 496, написаном у 11. веку и сачуваном у библиотеци св. Марка у Млечима, налази се једна белешка, у којој стоји написана да је Теофило, шести патријарх антијохијски, написао три књиге о вери Автолику Јелину⁷.

Све три сачуване књиге су упућене Автолику (Πρὸς Αὐτόλυκον). Настаје сада питање ко је био тај Автолик. Он је био, по народности, Јелин, веома образован човек, вере је био незнабожачке, а био је добар пријатељ и познаник Теофилов. Једном приликом

¹ Јевс. ист. црк. књ. 4. гл. 24.; Јевс. хрон. издао Schoene у Берлину 1868. том 2. стр. 172.

² Θεοφίλου εἰς Αὐτόλυκον βιβλ. 3 κεφ. 27.

³ Lactantius : Institutionum Divinarum libri septem lib. 1. cap. 23.

⁴ Јевс. ист. црк. књ. 4. гл. 24.

⁵ Hieron. De viris illustribus cap. 25.

⁶ Gennadius : De viris illustribus cap. 34.

⁷ Otto : corpus Apologetarum christianorum saeculi secundi Vol. VIII. Jena 1861.

је покушао Автолик да, у разговору с Теофилом, исмејава хришћанство¹. Нарочито је исмејавао хришћанско учење о Богу и о васкрсењу мртвих². Теофило се нашао у неколико увређен оваковим држањем свога пријатеља, па се реши да то питање с њим расправи прво усмено, па затим писмено. После првог разговора, упутио му је прву књигу, а после поновљеног усменог говора, упутио му је другу, па затим и трећу књигу. Теофилу је био циљ да овим путем убеди свог пријатеља у истинитост хришћанске вере и да му докаже да је незнабожност лудост³.

У почетку прве књиге Теофило одговара Автолику на нека питања, која му је овај поставио. Автолик, који је познавао само богове, направљене од камена и од дрва, упутио је иронично оваково питање Теофилу : »Покажи ми свога Бога«. Теофило му је на то одговорио да телесни и грешни човек није у стању видети Бога. Само чисте очи и уши душе и срца човекова могу да га виде и чују⁴. Автолик му на то опет иронично добацује : »Ти, који видиш Бога, опиши ми његов лик«. Он му пак на то одговара, доказујући да му је то немогуће, јер се телесним очима не може видети лик божји. Затим му даље доказује како је слава божја огромна, величина недостижна, висина несхватљива, сила неизмерна, мудрост неиспитана, а добротина неописана⁵. Сваки човек може видети Бога само онда, када у срцу свом има веру и страх божји. После смрти и после васкрсења свога тела, такав ће човек бити у стању да види Бога. Вера у васкрсење мртвих има оправдани смисао, дочим вера у нечисте и смешне богове је бесмислена⁶. Теофило нарочито замера Автолику што га напада зато што се назива хришћанином. Он каже да осећа у срцу особиту пријатност и срећу што се може назвати хришћанином, јер име хришћана је часно и неокаљано. Затим му, као пријатељ, саветује да пређе у хришћанство, јер ће тиме избећи вечну казну, а постићи вечно блаженство⁷.

Пошто је Автолик, у поновљеном разговору с Теофилом, покушао да престаи хришћанство као бесмисленост, Теофи-

¹ Θεοφίλου πρὸς Αὐτολικὸν βιβλ. 1 κεφ. 1.

² Ibid. lib. 1. cap. 2. et 8.

³ Ibid. lib. 2. cap. 1.

⁴ Ibid. lib. 1. cap. 1, et. 2.

⁵ Ibid. lib. 1 cap. 4—6.

⁶ Ibid. lib. 1 cap. 7—9 et 11—13.

⁷ Ibid. lib. 1 cap. 12 et 14.

ло му у својој другој књизи доказује да је у ствари незнабожачна вера бесмислена, јер она обожава оне богове које су отесали каменоресци, насликали разни сликари и оне који су изливени од метала¹. И разни митоси о боговима су празни и ништавни. Њих су измислили незнабожачки књижевници, песници и филозофи, који приказују богове понекада као пијанице, блуднике и убице².

Насупрот овом ништавом верском учењу незнабожачком, Теофило истиче нарочито пророчке књиге старог завета и каже да су пророци били носиоци духа божјег и органи божји на земљи. Они су били надахнути од Бога, зато су учили мудро о Богу, о створењу света, о вери прародитеља и о историји људи, све док се нису разишли по целој земљи³. О свим тим, тако важним, питањима филозофи, песници и писци историје, који су незнабошци, нису у стању ништа да кажу, јер не знају. Само ми хришћани, надахнути и поучени од св. Духа који је говорио и све претказивао преко пророка, можемо да знамо те ствари. Затим Теофило саветује Автолика да добро проучи учење, изложено у пророчким књигама, па да га по том упореди с незнабожачким учењем о боговима, и тако ће моћи доћи до истине⁴. Сви пророци без разлике учили су једно те исто о царству божјем, о створењу света и човека. Својим учењем и писањем посрамили су све оне који су се правили мудрим, а у ствари су провели цео свој век у заблуди, и у исто време имали су окорелу душу. Сибила, која је учила неваљалство и лудост незнабожачке вере, постала је општа пророчица и Јелина и осталих незнабожаца. Као Сибила учили су и неки незнабожачки песници⁵.

Пошто Теофило није успео да убеди Автолика у истинитост хришћанства у своје две прве књиге, он се реши да му напише и трећу. У овој књизи доказује да су незнабожачки писци нестални у оно што пишу и да су несвесни тога, јер им то није откривено. Тако они долазе у противречност, што се тиче учења о божанству, о створењу света и о провиђењу, а своје богове представљају као најстрашнија бића⁶. Затим се Теофило тужи

¹ Θεοφίλου πρὸς Αὐτολικὸν βιβλ. 2 κεφ. 1—6.

² Ibid. lib. 2. cap. 7. et 8.

³ Ibid. lib. 2. cap. 9—32.

⁴ Ibid. lib. 2. cap. 33. et 34.

⁵ Ibid. lib. 2. cap. 35—38.

⁶ Ibid. lib. 3. cap. 1—3.

на незнабошце који клеветају хришћане да врше блуство и да једу људско месо¹. Незнабожачки писци су ти који су писали како су неки синови били принуђени да кувају месо својих очева и да га једу. Ко није хтео јести очево месо, био је сам поједен².

Теофило напада и Платона, и ако се он сматрао најморалним од свих незнабожачких философа, јер је учио да жене треба да буду заједничке свима³. Затим даље говори како филозофи противурече један другом и како су недоследни у учењу о њиховим боговима, о души и о провиђењу божјем. Он, нарочито, истиче учење хришћана који верују у једног Бога, створитеља света, који својим провиђењем управља светом. Од њега су људи примили морални закон, који их учи да извршују правду, да буду побожни и да чине добра дела и туђинима⁴. Бог је дао људима не само закон, него им је послао и пророке да их уче закону и да их упућују на покајање, праведност, чистоту и разумност⁵. Бог нам је дао, каже Теофило, јеванђеље које нас учи да волимо и непријатеље своје, да делимо милостињу, кад нас свет не гледа и да се покоравимо властима⁶. Пошто хришћани имају таково верско учење, онда је немогуће да они врше блуд са својим најближим сродницима и да једу људско месо. Хришћанима је чак забрањено да присуствују двобојима и бобрама с животињама да се њихове очи и уши не заразе гровотама убиства⁷.

Многи незнабошци су тврдили да су књиге св. Писма измишљене и да су од скоро. Против такве тврдње устао је Теофило у својој трећој књизи, где доказује да је св. Писмо старије од књига свих незнабожачких песника и писаца. Незнабожачки писци су правили разне хронолошке погрешке. Све што су учили о свету, неистинито је, дочим пророци, који су имали у себи дух божји, претказиваху будућност и тиме доказиваху да није истинито оно што су писали и говорили о свету незнабожачки писци⁸. Незнабожачки писци неистинито пишу о потопу, дочим

¹ Ibid. lib. 3. cap. 4.

² Θεοφίλου πρὸς Αὐτόλυκον βιβλ. 2 κεφ. 5.

³ Ibid. lib. 3. cap. 6.

⁴ Ibid. lib. 3. cap. 7—10.

⁵ Ibid. lib. 3. cap. 11—13.

⁶ Ibid. lib. 3. cap. 14.

⁷ Ibid. lib. 3. cap. 15.

⁸ Ibid. lib. 3. cap. 16 et 17.

Мојсије све то приказује тачно и одређено. Затим описује Мојсијево доба, и нарочито говори о изласку Израиљаца из Мисира¹. По том Теофило говори о зидању храма јерусалимскога. Тиме хоће да докаже колико је старо св. Писмо. Најзад тврди да су сви старозаветни пророци старији од јелинских писаца². После тога прелази на бројање година од Адама до повратка Јевреја из вавилонског ропства и од повратка његова до смрти цара Марка Аврелија. Тиме хоће да докаже да је св. Писмо старије, него ли дела незнабожачких историјографа.³

Теофило каже, нарочито у својој трећој књизи Автолику, да је писао и друге неке књиге, али, што је интересно, он њихове наслове никако не помиње⁴. Историк Јевсевије каже у својој историји да је Теофило, поред три књиге Автолику, писао и против јереси Ермогенове и против Маркијона, додајући још и ово : Καὶ ἑτέρα δὲ τῶν κατηχητικῶν αὐτοῦ βιβλία т. ј. још неколико књига катихетске садржине⁵. И Јероним помиње те катихетске књиге овим речима : »breves elegantesque tractatus ad aedificationem ecclesiae pertinentes«. Још уз то додаје да је читао Теофилове коментаре о јеванђељима и изрекама Соломоновим, за које каже да му се чини да не одговарају углађености и начину писања осталих Теофилових књига⁶. На другом пак месту исти Јероним каже поново да је Теофило написао коментаре за четири јеванђеља, у којима објашњава и параболу о неправедном газди (Лука 16,1)⁷. Ниједан црквени писац ни пре ни после Јеронима није тврдио да је Теофило написао коментаре за јеванђеља. Види се да је Јероним сумњао у автентичност тих коментара, по томе што каже да се они не слажу с сталим књигама Теофиловим.

Marguerin de la Bigne нашао је један рукопис у ватиканској библиотеци и издао га је у 16. веку под насловом : *Commentariorum in sacra quatuor evangelia libri quatuor*⁸. Још назива овај

¹ Ibid. lib. 3. cap. 18—21.

² Ibid. lib. 3. cap. 22. et 23.

³ Ibid. lib. 3. cap. 24—29.

⁴ Θεοφίλου πρὸς Αὐτόλυκον βιβλ. 3 κεф. 28, 30, 31.

⁵ Јевс. ист. црк. књ. 4. гл. 24.

⁶ Hieron. De viris illustribus cap. 25.

⁷ Hieron. Epistola 121 ad Algasiam cap. 6., Migne : Ser. lat. col. XXII. p. 1020.

⁸ Otto : Corpus Apologetarum Christianorum seculi secundi Vel. VIII. p. 278.—324.

рукопис »Theophili Antiochensis commentarii«. Он тврди исто тшo и Јереним, т. ј. да је Теофило протумачио и објаснио параболу о неправедном газди (Лука 16.)

Theodor Zahn је веровао да су четири књиге коментара за јеванђеља, које је издао Marguerin de la Bigne, верни превод. Теофилова коментара за јеванђеља. Он мисли да је овај коментар настао око 170. год., а превод да је настао пре половине трећег века¹.

Убрзо после ове књиге Thodor-a Zahn-a изашла је расправа Adolf-a Harnack-a, под насловом : »Der angebliche Evangeliencommentar des Theophilus von Antiochien«. У тој расправи доказује да четири књиге коментара за јеванђеља су једна збирка алегорија свих јеванђеља. Ова збирка алегорија није дело Теофила Антијохијског него неког латинског писца, који је ту збирку израдио по делима Кипријановим, Јеронимовим, Амвросијевим, Арновијевим и још неких других латинских црквених писаца². После овога изашла је једна белешка о старом кодексу, који се налазио у библиотеци у Брислу³. Из ове белешке се види да у другом делу кодекса постоји један коментар за четири јеванђеља, и то Матеја, Марка, Луке и Јована. Adolf Harnack је проучио тај коментар и дошао је до убеђења да је он потпуно сличан оном коментару, којег је први издао у својој збирци Marguerin de la Bigne, само се разликује у томе што у кодексу бриселске библиотеке имамо у почетку један предговор, где непознати писац каже да је његов коментар једна одабрана збирка. Он себе упоређује с пчелом која купи мед са разнoг цвећа. Из самог предговора се јасно види да је писац написао овај коментар за четири јеванђеља, служећи се фрагментима разних латинских отаца и сматрајући своје дело као одабрану збирку. Према томе писац овог коментара не може бити Теофило Антијохијски, као што су мислили Marguerin de la Bigne и после њега Theodor Zahn. Harnack мисли да је овај коментар написао неки латински писац, који је живео у јужној Галији, у добу од 470.—529. г.⁴.

¹ Th. Zahn. Forschungen zur Gesch. des neutest. Kanons II. Theil: Der Evangelienkomm. des Theophilus von Antiochien — Erlangen 1883. S. 28—85.

² Harnack: Texten und Untersuchungen etc. Leipzig I. Band 1883 Heft. 4. S. 99—158

³ Leopold Delisle: Notice sur un manuscrit merovingien de la bibliothèque royale de Belgique № 9850—9852; Löwenfeld: Zeitschrift für Kirchengeschichte IV. Band S. 60—62.

⁴ A. Harnack: Texten und Untersuchungen etc. Leipzig I. Band Heft 4. S. 159—175.

Међу изгубљеним делима Теофиловим убрајају се и књиге : о сатани у рају, о историји и о постанку света. Губитак ових његових дела је свакако од велике штете.

По Теофиловом учењу, биће божје је таково, да се не може ни изговорити. Оно је необјашњиво и невидљиво за човечје око, јер је његова величина неразумљива, његова дубина је непојмљива, сила неизмерна, мудрост његова се не може упоредити с ниједном другом, његова благод и добротинства према људима се не могу подражавати и неописана су¹. Бог је без почетка, јер није створен, и непромењив је, јер је бесмртан². Он, као сведржитељ, је свуда, све надзире и чује ; не задржава се на једном месту, него је он место свему³. Теофило изрично каже : »Ми исповедамо једног Бога, створитеља целог света. Свесни смо да се све у свету управља његовом провидношћу⁴. На другом пак месту каже : »Као што душу човечју људи не могу видети, али, кретањем тела, је познају, тако и људске очи не могу видети Бога, али провидност и дела његова виде и знају⁵. Сила божја се види у томе што може да створи што хоће од ничега. Само Бог може дати душу и кретање човеку. Људи праве слике, али нису у стању да даду говор, нити дах или осећај онемо кога су насликали⁶.

Теофило лепо објашњава оно место из Јованова јеванђеља (гл. 1.), где се каже да у почетку беше реч и реч беше у Бога. Он каже да овим речима јеванђелист Јован доказује да пре свега постојаше само Бог и у њему Логос, кога он имахе у себи самом (Λόγος ἐνδιάθετος). Он је пустио да из њега изађе Логос пре свих створења (Λόγος Προφορικός). Бог је, помоћу Логоса, створио целу васиону. Логос је сила и мудрост божја, јер он управља свим створењима која су преко њега постала. Он је почетак, јер је принцип и господар свега. Логос је силавио и на пророке, преко којих је говорио о створењу света и о другим стварима. Пророка није било онда када је свет постао, али је била мудрост божја која је у њему, био је и његов свети Логос који је увек код њега⁷.

¹ Θεοφίλου πρὸς Αὐτόλυκον βιβλ. 1 κεφ. 3.

² Ibid. lib. 1. cap. 4.

³ Ibid. lib. 3. cap. 3.

⁴ Ibid. lib. 3. cap. 9.

⁵ Ibid. lib. 1. cap. 5.

⁶ Ibid. lib. 2. c. 4.

⁷ Ibid. lib. 2. cap. 10 et 22.

Теофило разликује св. Духа од Оца и Сина и назива га мудрост (Σοφία)¹. Он први, говорећи о оцу, сину и св. Духу, употребљава израз »Τριάς« и каже овако : »ὡσαυτως καὶ αἱ τρεῖς ἡμέραι πρὸ τῶν φωστήρων, γέγονυῖαι τύποι εἰσι τῆς Τριάδος τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου αὐτοῦ καὶ τῆς Σοφίας αὐτοῦ«.² Јасно је дакле да овде Теофило разликује три вечите божанске ипостаси, и то Бога Оца, Логоса и Мудрост. По његовом учењу, биће божје је апсолутно непромењено. Λόγος ἐνδιάθετος и Λόγος προφορικὸς су једно те исто, само што је Бог преко овог другог створио свет, у њему се открио и постао је активан³. Писац на једном месту изрично каже : »Али, када је Бог хтео створити све ствари које беше одлучио да свори, он роди свог Логоса (профорикόν) пре свих створења. Тиме он није изгубио свог Логоса, већ и ако га је родио ипак је био и даље заједно с њим⁴«. Јасно се види да је Теофило увек имао у виду три ипостаси у божанству из ових речи : »То је Бог који спасава и оживљава преко свог Логоса и своје мудрости. »Никоме другом не говораше Бог : »Хајде да створимо човека«, него свом Логосу и својој мудрости⁵. Преко свог Логоса и мудрости је Бог све створио⁶«. Људи познају Бога по његовим створењима, зато Теофило и каже : »То је мој Бог, господар свега, који је разапео небо и одредио ширину земље. Он руши море у основи и чини да његови валови шуме. Његов дах све оживљава«. Затим даље каже : »Ако ти, човече, посматраш дела створења, а при том живиш чисто, праведно и свето, онда можеш Бога видети. Пре свега мораш имати у срцу веру и страх божји, па ћеш моћи разумети ово. Ако отклониш од себе смртност, а задобијеш бесмртност, видећеш Бога по заслуги. Бог ће твоје тело заједно с душом воскреснути. Ако сада у њега верујеш, постаћеш бесмртним⁷. Грешници нису у стању да упознају Бога по његовим делима, стога Теофило каже : »Ако метално огледало зарђа, онда човек није у стању да се огледа. Тако исто и грешан човек не може Бога видети⁸«.

¹ Ibid. lib. 1. cap. 7 ; lib. 2. cap. 10.

² Ibid. lib. 2. cap. 15.

³ Möhler : Patrologie S. 297.

⁴ Θεοφίλου πρὸς Αὐτόλυκον βιβλ. 2 κεф. 22.

⁵ Ibid. lib. 2. cap. 18.

⁶ Ibid. lib. 1. cap. 7.

⁷ Θεοφίλου πρὸς Αὐτόλυκον βιβλ. 1 κεф. 7.

⁸ Ibid. lib. 1. cap. 2.

Писац даље говори о стању човека пре пада и каже да је Бог човеку одредио као седиште место, пуно светлости, где успевају дивни плодови¹. Човек није створен ни сасвим бесмртан ни сасвим смртан, већ способан и за једно и за друго. Рај, његово место пребивања, беше средина између неба и земље, по својој лепоти. Човек дакле, по својој природи, није створен ни бесмртан ни смртан. Када би га Бог од почетка самог створио бесмртан, онда би га учинио равним себи, и напротив, када би га створио смртним, онда би изгледало да је он узрок његове смрти. Тако је човек, док је испуњавао божје заповеди, добивао од Бога бесмртност као награду, а када је постао непослушан према њему, добио је смрт као казну. Бог је човека створио слободним и дао му је самоопредељење². Дрво позивања добра и зла беше добро, а и његов плод беше добар. Оно није донело смрт, него непослушност. На дрву познања Бог је хтео окушати послушност човеку³.

Смрт је, по Теофиловом схватању, добротинство, дато људима од Бога. Оно је срество, помоћу кога се људи могу спасити од греха, зато он и каже: »И заиста је смрт једно велико добротинство, указано човеку од Бога, јер човек не живи од увек у греху. Бог га је отерао из раја и послао у неку врсту прогонства да тамо окаје грехове и да се поправи, па да га доцније, очишћена од греха, позове натраг⁴«. Као што је човек својом непослушношћу стекао смрт, тако ће он стећи и вечни живот ако буде испуњавао заповести и закон божји. Бог је човека, као и сва остала бића, створио добрим, али грех, т. ј. преступ божје заповести, учинио га је рђавим.

Теофило захтева од хришћана да сви верују у васкресење мртвих, као што верују у невидљивог Бога⁵. Вера претходи свему. Зато писац поставља овакова питања: »Који сељак може да жање, ако претходно не повери своје семе земљи? Ко може напредовати у науци и у вештинама, ако се не повери свом учитељу? Који болесник може да се излечи, ако нема вере у свога лекара? Пошто дакле земљорадник верује земљи, ученик

¹ Ibid. lib. 2. cap. 19.

² Ibid. lib. 2. cap. 27.

³ Ibid. lib. 2. cap. 25.

⁴ Ibid. lib. 2. cap. 26.

⁵ Θεοφίλου Προς Αὐτολίκων βιβλ. 1 κεφ. 13, καὶ 14.

⁶ Ibid. lib. 1. cap. 8.

учитељу, а болесник лекару, зашто човек да не верује у Бога када има безброј доказа јасних, на којима се заснива вера у њега.

После тога Теофило упоређује истинску цркву с јеретичком и каже да истинске цркве личе острвима, која су на-топљена водом и која су плодна, а у исто време имају заливе и пристаништва своја, а јеретичке цркве личе острвима која су каменита, безводна и неплодна. Као што људи, који проводе зиму на мору, беже и склањају се у заливе и пристаништа једног острва, тако и они људи који проводе живот бурно и у патњама овога света, жељни спаса, траже прибежиште у светим црквама, постају љубитељи истине и желе да избегну гнев и суд божји. Они људи који налазе прибежиште на пустим и безводним острвима, бивају опљачкани и унакажени од морских разбојника. Такви људи личе потпуно онима који иду у јеретичке цркве, где их њихово учење и заблуде упропашћавају¹.

Теофило што учи о јелинској филозофији, као и Тацијан, и тврди да у њој не постоји никаква истина нити тежња ка истини, због тога и каже да Платон и остали јелински филозофи нису познавали праву истину, нити су могли друге људе упутити истини².

За хришћане каже Теофило да они мудро владају самим собом. Они су издржљиви, држе се строго моногамије, чувају своју невиност избегавају неправду, уништавају грех у корену. Држе правду, пазе на закон, они су по-божни. и познавају Бога љубе истину, милосрдни су и штите мир. Св. Писмо учи хришћане да не греше ни речима нити чак у мислима својим.

Три књиге Теофилове, упућене Автолику, очувале су се у Марцијановом кодексу (*codex Marcianus*) који се налази у библиотеци св. Марка у Млечима под бр. 436. Тај кодекс датира од 11. века. Тако исто налазе се три књиге Теофилове Автолику у кодексу бодлејанском (*codex Bodleianus*) у библиотеци у Оксфорду. Овај кодекс датира из 16. века. У париском кодексу под бр. 887 (*codex Parisinus*), који такођер датира из 16. века, налази се само трећа књига Теофилова, упућена Автолику.

Ј. Frisius је приредио прво издање ових трију књига Теофилових у Цириху 1546. год. После овога јавила су се и друга издања Теофилових дела, као н. пр. Otto их је издао у »*Prolegomena*« — *corpus Apologetarum christianorum saeculi secundi*

¹ Ibid. lib. 2. cap. 14.

² Ibid. lib. 3. cap. 3.

— Jenaе 1861. Vol. VIII. p. 25. J. Leidl je издао немачки превод Теофилових дела у »Bibliothek der Kirchenväter у Kempten-у.

О делима и о учењу Теофиловом писали су ови писци : К. Otto : Gebrauch neutestamentlicher Schriften bei Theophilus von Antiochien — Zeitschrift für die historische Theologie Bd. 29. 1859. S. 617—622.

К. Скворцовъ : философское учение Теофила Антиохійскаго Труды Киев. Дух. Акад. 1867 бр. 8 стр. 193—214 ; Философія отцовъ и учителей церкви въ періодъ апологетовъ — Киевъ 1868. стр. 80—101.

L. Paul : Der Begriff des Glaubens bei dem Apologeten Theophilus — Jahrbücher für die Protestantische Theologie I. Band — 1875 — S. 546—559.

Остроумовъ, С. свящ. : Разборъ свѣдѣній Евсевія кесарійскаго и блаж. Јеронима стридонскаго о греческихъ апологетахъ христіанства втораго вѣка М. 1886.

Th. Zahn : Der Evangelienkommentar des Theophilus von Antiochien — Forschungen zur Gesch. des neutestament. Kanons usw. Theil 2, Erlangen 1883, Theil 3, — 1884. — S. 198—277 — Zeitschrift für kirchl. Wiss. und kirchl. Leben 5, 1884, 626—628 ; 6, 1885, 37—39.

A. Harnack : Der angebliche Evangelienkommentar des Theophilus von Antiochien — Texte und Untersuchungen u. s. w. 1, 4. Leipzig — 1883, 97—176 ; Der falsche Theophilus und Claudianus Mamertus — Theol. Literaturzeitung 1886, 404 f., Theophilus von Antiochien und das neue Testament — Zeitschrift für Kirchengeschichte — Band 11, 1889—1890. S. 1—21.

W. Landay : A commentary on the gospels attributed to Theophilus of Antioch—Studia Biblica, Oxford 1885., 89—101.

A. Hauck : Zur Theophilusfrage — Zeitschrift für kirchl. Wiss. und kirchl. Leben 5, 1884, 561—568.

Серігевскій А. : Отношеніе апологетовъ восточной церкви II. вѣка къ язической философіи (Вѣра и Разумъ 1886. т. II. 2. II. стр. 83—97.

W. Bornemann : Zur Theophilusfrage — Zeitschrift für Kirchengeschichte 10, 1889, 169—252.

Γ. Καραβαγγελης: ἡ περὶ Θεοῦ διδασκαλία τοῦ Θεοφίλου τοῦ Ἀντιοχείως — Лажниц 1891.

O. Gross : Die Weltenstehungslehre des Theophilus von Antiochia — Leipzig 1895. ; Die Gotteslehre des Theophilus von Antiochia — Chemnitz 1896.

Преображенскій П. Сочиненія древнихъ христіанскій апологетовъ (С П Б. 1895).

Русевъ : Св. Оеофилъ Антиохійскій — Казань 1898. Реверсовъ И. Защитники христіанства (С П Б. 1899).

О Clausen : Die Theologie des Theophilus von Antiochien — Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie 46, 1903, 81—141, 195—213.

A. Pommrich : Des Apologeten Theophilus von Antiochia Gottes-und Logoslehre, dargestellt unter Berücksichtigung der gleichen Lehre des Atenagoras von Athen, Leipzig 1904.

H. Quentin : Jean de Jerusalem et le commentaire sur les Evangiles attribue a Theopile d'Antioche — Revue Bened. 24, 1907, 107—109.

Helssig : Zur Theophilisfrage — Zeitschrift für Kirchengeschichte 33, 1912, 529—536.

Др. Марко Микиѣљ
